

IN MEMORIAM

ЖИВОЈИН М. ПЕРИЋ

(1868—1953)

Рођен 1868 у Стублинама, професор Живојин М. Перић умро је 1953 у својој 86 години у Оберурнену, Кантон Гларус, у Швајцарској, завршивши плодан живот великог научника, педагога и јавног радника своје врсте.

Професор Перић дошао је на Правни факултет 1898 године и отада је, као ванредни и редовни професор, остао на својој дужности више од 40 година, све до навршених 70 година живота. За то време, професор Перић сматрао је рад на правној науци својом дужношћу и својим задовољством, а Универзитет је био средиште његове главне активности.

Професор Перић је био изабран за професора међународног приватног права, али је врло брзо центар своје активности прелео на грађанско право. Отуда су главни његови радови из области цивилистике. Ма колико западне културе, јер је био ђак француске школе, његово порекло српског сељака определило је и његову ужу област у интересовању за српско грађанско право. То је било право породичне задруге у Србији. Излазећи из једне имућне задружне куће, посматрајући распад задруге, која је појава захватила и његову породичну задругу, он се са страшћу и научном педантеријом у исто време бацио на изучавање српског задружног права. Главни циљ његове студије, која се временом претворила у четири књиге његовог система задружног права, био је да докаже да главни кодификатор Српског грађанског законика, Јован Хаџић, уопште није разумео механизам породичне задруге као правне установе у Србији. Због тога се он, који је иначе егзегетичар по свом схватању, бацио на изучавање обичајног задружног права и успео да путем екстензивног тумачења прописа XV главе Српског грађанског законика докаже сву празнину Хаџићеве кодификације и да обичајним правом или попуни или протумачи 22 параграфа посвећених задрузи. Тежак је био Перићев задатак. С једне стране, као егзегетичар везао се за законско писано правило, од кога нипокоју цену није хтео ни желео да отступи. С друге стране, циљ му је био да писани закон оживи обичајним правом и да призна пуну законитост правних обичаја. Лаконске законске одредбе олакшале су му посао, а контрадикторност између законског текста и законодавних тумачења, нејасних правила Законика, дали су му могућност да чврстом формалном логиком опише србијанску задругу, дајући једно епохално дело које је било и остало највеће културно наслеђе о једној установи осуђеној на смрт развојем капиталистичких односа, указујући на романтичарску чежњу за „старим добрим временима“ и разбијајући је стварношћу већ уходане индивидуалистичке својине која је неумитним историским законима ломила за-

остатке. Да је Перић дао само своје Задружно право, историја правне науке у Србији не би могла ни смела да пређе преко његовог имена.

Међутим, активност професора Перића није се задржала само на задружном праву. Његова је интимна жеља била да за собом остави потпуни систем српског грађанског права. Он је уствари тај систем израдио. То су била његова предавања грађанског права која је држао на Првом факултету. Али је он сматрао, до Првог светског рата, да систем није сазрео за објављивање у облику у коме би могао бити предат јавности као завршено дело. С друге стране, желећи да олакша својим слушаоцима спремање за испите, професор Перић је лично сарађивао са својим ђаком и пријатељем др Гојком Никетићем на објављивању, у виду штампаног рукописа, извода из тог свог система, тако да је штампан цео посебни део српског грађанског права са горњим обрадом. Ма колико се он ограђивао, то је било ауторитативно дело, којим су се служили не само студенти, него и наша наука и судска пракса, и од чијег се цитирања професор Перић није ограђивао.

Нека ми буде допуштено да у овом некрологу будем сведок једне чињенице. Кад сам као млади наставник облигационог права спремао своја предавања, професор Перић ми је привремено дао на послугу свој пуни рукопис из ове области. То је било стварно високо научно дело, препуно научне апаратуре и засновано на разради упоредног европског права. Разговарао сам са професором Перићем зашто не објави ово своје дело. Он ми је одговорио да таква књига код нас нема своје оправдање пред реформу грађанског права, али да ће га он прерадити и објавити чим буде публикован општи грађански законик за Југославију. У време када је писао мотиве Предоснове југословенског грађанског законика, показивао ми је да прерађује и овај рукопис. Не знам судбину тога дела, али нажалост оно није објављено, јер је професор Перић сувише дуго чекао да предоснова постане законик.

При изради система српског грађанског права професор Перић је задржао све одлике једног егзегетичара. Писани закон је основа. законодавна материјалија је пресуђујући елеменат за објашњавање законодавчеве мисли. Побуде редактора су указивање на извор у коме треба тражити шта је руководило законодавца, ако се он од њих није ограничио. Указивање редактора да су се послужили одређеним извором, да су вршили рецепцију, јесте пресудни мотив. То је професору Перићу, као егзегетичару, давало могућности да пређе са српског изворника на његов аустријски модел, сматрајући да рецепција овлашћује да се све нејасно и неисказано тражи у моделу. Отуда професор Перић богато искоришћава аустријско право. Чудан је био његов став према јуриспруденцији. Ако се радило о српској јуриспруденцији, он је себи присвајао право да критикује судске одлуке, упоређујући их са законом и његовим изворником. Ако се радило о аустријској јуриспруденцији, уколико је она интерпретирала првобитни аустријски текст, он је у њој тражио објашњавање смисла реципираног прописа, — а ако је она ишла за новелираним текстом, он ју је просто игнорисао.

Као егзегетичар, професор Перић је са великим задовољством искористио оне прописе Српског грађанског законика који су се јасно издвајали од идеје или смисла свог аустријског изворника. Ту ју он тражио логику нашег законодавца, конструисао своје тезе, доказујући да су оне прави смисао Српског законика, и са задовољством продубљивао јаз између српског и аустријског грађанског права, — све то у име законског текста. У овом погледу је нарочито важна његова теза о немогућности раскида уговора чије је извршење започето (теорија заснована на § 553 Српског грађанског за-

коника), допуштајући забрану раскидања чак и у случају ако је почетак испуњења несразмерно мали. Дуго сам тражио узрок оваквом његовом схватању. Моје је интимно уверење да он лежи у жељи да пређе са егзегезе на конструктивну јуриспруденцију, не признајући ни самом себи да је напустио законски текст. У многим својим расправама, а нарочито правним мишљењима, професор Перић је ишао до крајности у правним конструкцијама и логицизирању, одржавајући свој логички континуитет са текстом и не осврћући се да ли живот прима ту његову тезу. У једном моменту нисам се сложио с њим и нисам потписао једно мишљење које смо заједно радили. Он се смејао, и рекао ми је да га ни он не би потписао ако би требало да га он практично проведе, говорећи му да он право схвата, кад пише, као *l'art pour l'art*, а да га се практичне последице не тичу. Охрабрио ме је да браним друго мишљење (радило се о законитости зајмова, емитованих у САД од стране избегличке црногорске владе и одговорности Југославије за те зајмове).

Том приликом професор Перић ми је говорио о свом схватању слободе стварања од стране правника. Он је ту слободу схватао сувише правнички. Правник је везан текстом, али је слободан да логичким тумачењем текста иде до крајњих граница докле то логика допушта. Значи, правник је роб текста и формалне логике. У тим границама он је слободан. Једно конзервативистичко схватање правничке слободе.

Професор Перић је такав остао и последњих година. Кад је професор Перић у Швајцарској добио текст нашег новог Закона о неважности правних прописа, он је написао студију која је задала велике тешкоће доказивању реципроцитета постојања појединих правних установа у Југославији. Он је пошао од претпоставке да су сви стари прописи укинати и да према томе у ФНРЈ више нема права. Указивано му је на овлашћење судова да примене правна правила садржана у укинутим прописима, да се та правила свакодневно примењују док се не донесу нови прописи, да је јуриспруденција у томе чврста. Не. Он је остао при тексту и логицирању шта се све из текста може извући.

Радећи са њим и будући стални сарадник рубрике „Правна политика“ у „Архиву за правне и друштвене науке“, молио сам га више пута да изнесе своје схватање о неким институтима. Он је то увек и систематски одбијао. Стао је на гледиште да то није посао правника. Сматрао је да правна наука треба да изнесе начела, да објасни смисао установа, али да је на политичарима да одреде главни правац онога што хоће, па да позову правнике, као мајсторе, да им скroje. Али, ако сам му указао на незаконитост подзаконских текстова, он је одмах био вољан да се упусти у критику засновану на хијерархиском односу норми.

Међутим, било би погрешно из овога изводити да је у свом јавном животу професор Перић свој видик ограничио законским прописима. Он је имао чак амбицију да лансира идеје. О томе је махом писао у иностранству. Пишући тако чланке, он се трудио да не буде правник. Хтео је да буде филозоф и социолог. Бежао је од ослањања на текст, па чак и од предлагања текста. Он је хтео да лансира идеје. Али, анализом тих радова може се закључити да је професор Перић ипак остао правник. Велики је број предмета о којима је он писао у светској јавности. У последње време нарочито се интересовao за проблеме менталне медицине и хуманизма у друштвеним односима, истичући еволутивни развој друштва.

Професор Перић је врло изблиза пратио светску науку. Он је имао своје мишљење о свему што је читао. Његови докторски курсеви су доказ његове огромне ерудиције и критичког става према

идејама. Из тих радова изашла је његова расправа о школама у праву, о тумачењима закона итд.

Друга област којом се он радо бавио био је грађански судски поступак. Зато је у заједници са професором Аранђеловићем издао уџбеник о српском грађанском поступку. У том погледу био је више под утицајем француске школе. Ту је он био против дијаметралног раздвајања материјалног и формалног грађанског права. Процесно право схватао је као услов остварења материјалног права и доказну материју је нарочито сматрао саставним делом материјалног права. Зато је у погледу важности доказа схватао слободно судско уверење као елеменат несигурности у приватном праву. Тражио је прост, правно сигуран доказни поступак. Интимно је био уверен да је велика власт судија опасност по друштво, подвлачећи да је бољи строги закон него изненађење, — те је зато објективне ситуације претпостављао субјективним.

Строг формалиста у праву, професор Перић је био несхваћен од наше средине по својим политичким идејама. Од младости напредњак, носио је неку урођену мржњу према радикалима (политичко убиство његовог оца). Присталица тријалистичког уређења Аустро-Угарске, сматрао је да Србија треба, под неким видом, да се у њу укључи. Као народни посланик у време Анексионе кризе, он се једини издвојио од целе Народне скупштине Србије, гласајући против протестне резолуције. За време Првог светског рата, у Швајцарској, бранио је и даље идеју да Аустро-Угарску треба сачувати. Између два рата доказивао је да све зло долази од распада аустро-угарске монархије, и да треба створити дунавску заједницу држава. Био је упоран у тим својим идејама и ако га је стварност демантовала и наша средина често грубо смејавала. То је, верујем, њега руководило и у писању, апстрактном, за време Другог светског рата, у корист тзв. Нове Европе, у којој је он видео остварење Паневропе Калергија. Другим речима, ишао је мимо народних жеља и имао је негативну политичку линију. Али, од 1910 године, био је далеко од практичне политике.

Однос професора Перића према религији такође је карактеристичан. Себе је сматрао религиозним и хришћанским социјалистом. Међутим, био је противник сваког клерикалног утицаја у Србији. Исмејавао је нехришћански став цркве. Водио је борбу са Српском православном црквом против Брачног правилника и у корист тога да грађански законик регулише брачне односе. Осуђивао је религиозни моменат у грађанском праву, тако да су његовим интимним познаваоцима биле неразумљиве његове прохришћанске декларације у чланцима и расправама. Он им је објашњавао да је за њега хришћанство филозофија панчовечанства.

У унутрашњој политици професор Перић био је увек у опозицији. Као судија дао је 1894 оставку да не би полагао заклетву на измењени Устав. Био је у опозицији против Александра Обреновића и одбио позив да буде министар правде. Међутим, јавно је иступио против завереника 1903, оптужујући их за крајеубиство у чланцима у иностранству и земљи, — и поднео је противу њих своју судску пријаву за дело убиства, коју је ревностно обнављао сваке године, да не застари, све до 1930, кад је Кривични законик увео апсолутну застарелост. Био је против Видовданског устава позивајући се на федерализам. Упутио је 1929 године, са другим наставницима Правног факултета, отворени проглас преко стране, штампе противу завођења диктатуре. С друге стране, као чиновник, одазивао се сваком позиву владе на стручну сарадњу тврдећи да је на то по закону обавезан, — и у тој сарадњи лојално је вршио стручне услуге, али је увек резервисао себи право да се огради изношењем свог личног става.

Често је говорио и писао о социјализму. Он је био на позицијама утописког социјализма. Истицао је да му је као хришћанину социјализам идеал. Марксизам није усвајао због његове револуционарне садржине, али га није нападао него се ограђивао од метода, усвајајући његове циљеве. Писао је да би био идеал спојити марксистичке циљеве и њихово еволутивно остваривање. Није се дао убедити да је револуција једини пут остварења тих циљева. Тврдио је да је то у несагласности са правничком савесношћу. Претстављао се више конзервативним него што је то стварно био. Било му је задовољство да о томе дискутује са групом наших студената и младих правника који су оштро бранили марксистичке позиције. Последње време, то му је било једно од посебних задовољстава. Али, имао је разумевања за младост и признавао је омладини право на њене идеје. У сваком моменту био је готов да се заложити за судбину револуционарних студената које је прогонила власт. У њиховој одбрани био је бескомпромисан, тврдећи да свака идеја има право на живот и даје прописивање казне против злочина због мишљења злоупотреба власти.

Умро је један велики педагог и одличан научник, познат широм света, члан разних академија, и професор Хашке академије за међународно право, далеко од своје земље и политичким идејама одвојен од стварности свога народа. Али, његов научни рад остаје културна заоставштина наших народа и његово се име не може избрисати из анала нашег Факултета и историје наше правне науке.

Милан Бартош
